

Fig. 1. Monumentul infanteriei, executat de Ion Jalea în 1936.

Monumentele istorice, amintitoare a unor fapte deosebite de eroism săvârșite de armata română pe câmpurile de bătălie, constituie unul din mijloacele importante în munca de educare a maselor largi și în special a tineretului, în spiritul eroismului, al dragostei față de patrie, al respectului față de cei care s-au jertfit pentru apărarea independenței și suveranității noastre naționale: „Să nu uităm niciodată că toate cuceririle de care ne bucurăm azi au fost obținute prin jertfa celor mai buni fii ai poporului nostru”¹.

*

În decursul timpului, cei întorși din bătălie au cinstit memoria camarazilor lor căzuți în focul luptelor prin ridicarea de monumente, obeliscuri, plăci comemorative, fântâni și dumbrave ale eroilor, mausolee etc. Au existat chiar societăți și asociații care au avut ca preocupare majoră cultivarea cultului eroilor prin ridicarea operelor comemorative de război.

Prima organizație la nivel național, din perioada interbelică, s-a constituit la 12 septembrie 1919, în baza legii asupra regimului mormintelor și operelor comemorative de război, sub denumirea de societatea „Mormintele eroilor căzuți în război”. Scopul acestei societăți era de a cinsti memoria ostașilor căzuți în campaniile din anii 1916—1918, prin construirea de monumente².

Pusă sub auspiciile statului și avînd în comitetul de conducere personalități remarcabile ale vieții politice a vremii, societatea a desfășurat o intensă activitate, reușind să înfăp-

tuiască opera de îngrijire a celor aproape 400 000 de morminte de eroi răspîndite pe tot cuprinsul țării.

Pe măsura trecerii timpului și a acumulării de experiență s-au adoptat noi legi menite să organizeze și mai bine activitatea de cinstire a memoriei eroilor neamului, prin opere comemorative de război. La 14 octombrie 1926 ia ființă „Asociația cultul patriei”³, al cărui scop era să c’ezvolte, pe toate căile, spiritul patriotic „în toate straturile neamului nostru” și „de a întreține cît mai aprinsă și cu multă judecată flacăra patriotismului”⁴, „să încurajeze inițiativele particulare de a înfăptui opere naționale”⁵.

La 31 mai 1927 s-a promulgat „Legea asupra regimului mormintelor de război din România”. Odată cu promulgarea acestei legi s-a schimbat și denumirea societății „Mormintele eroilor căzuți în război” în aceea de societatea „Cultul eroilor”, al cărui director a fost generalul Ion Manolescu⁶.

În statutul adoptat în 1928 se arăta că societatea își propunea ca scop „propagarea cultului eroismului românesc, din toate timpurile și sub orice formă, în masele poporului prin diferite publicațiuni, tablouri, insigne, conferințe etc., pentru întărirea și dezvoltarea simțămîntelor naționale”⁷.

În București se preconiza construirea unui edificiu comemorativ de război în care urma să se păstreze „Cartea de aur”, cuprinzînd pe toți cei căzuți în primul război mondial. Asemenea „cărți de aur”, trebuiau întocmite și păstrate în toate capitalele de județ, de plasă, în orașe și în fiecare comună.

³ Lămuriri asupra „Asociației cultul patriei”, București, 1927, pag. 7.

⁴ Ibidem, pag. 7—8.

⁵ Ibidem, pag. 10.

⁶ Biblioteca Muzeului militar central (în continuare BMMC), fond „Cultul eroilor”, dosar nr. 431, f. 12.

⁷ Statutul societății „Cultul eroilor”, București, 1928, pag. 25.

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 2, Editura politică, București, 1968, pag. 473.

² „Monitorul Oficial”, nr. 123 din 19 septembrie 1919, p. 7041—7042.

Fig. 2. Monumentul eroilor din Regimentul 21 Infanterie (1916—1918).

Pentru soldații români căzuți în străinătate „Cartea de aur” urma să fie ținută la legațiile sau ambasadele române.

La înfăptuirea acestei opere de interes național, o contribuție de seamă a adus-o armata. În expunerea de motive la legea din 27 iulie 1940 se făcea următoarea subliniere: „ca un pios omagiu adus camarazilor căzuți, armata a fost cea

Fig. 3. Monumentul eroilor genului (1877—1878, 1916—1918).

dintii care a adus tot prinosul său de muncă la înfăptuirea înaltelor îndatoriri”⁸.

Legea sublinia totodată, contribuția deosebită adusă de masele populare: „nu mai puțin însemnat a fost ajutorul material de care s-a bucurat instituția din partea marilor mase ale poporului, toți căutând a sprijini această operă de recunoștință națională și suprem interes obștesc”⁹.

Documentele vremii atestă că fiecare comună, oraș sau județ avea prevăzut în bugetul său anual o anumită sumă pentru lucrări destinate operelor comemorative de război. La aceste sume se adăugau cele strânse din vânzarea unor cărți. Pe contracoperta cărții lui G. Lungulescu intitulată: *Eroismul românesc în istoria omenirii*, scria: „se vinde în folosul strîngerii fondurilor necesare pentru ridicarea monumentelor de eroi”. Organul care s-a îngrijit de folosirea centralizată a tuturor fondurilor, strînse prin intermediul unor organizații, sau din inițiativă particulară, a fost Marele Stat Major al armatei române.

Revista „Cultul eroilor noștri”, organ al societății „Mormintele eroilor căzuți în război”, înființată în luna aprilie 1920, își propunea și ea ca scop să îngrijească de „mormintele celor care și-au dat viața ca țara și neamul lor să trăiască” și să înalțe „monumente în amintirea lor”¹⁰. Revista „România eroică” care a luat locul revistei „Cultul eroilor noștri” începînd din luna ianuarie 1926, avea în programul său, ca sarcină de primă importanță, să ducă „mai departe opera începută de sirguitorii colaboratori ai revistei Cultul eroilor”¹¹.

Depășită de multitudinea și complexitatea problemelor ce se impuneau a fi rezolvate, după aproape 13 ani de existență, societatea „Cultul eroilor” s-a desființat și a reapărut nevoia existenței unei noi instituții la nivel național, cu caracter organizat și permanent, care să coordoneze paza, îngrijirea și cinstirea mormintelor și să construiască noi opere comemorative de război.¹²

Toate mormintele și operele comemorative de război erau considerate ca monumente publice și ocrotite prin lege.¹³

Legea din 27 iulie 1940 preciza că „opera de îngrijire, înfrumusețare și păstrare a mormintelor și operelor comemorative are caracter perpetuum”¹⁴.

Cine trece de-a lungul și de-a latul țării noastre va vedea aproape în fiecare sat, în fiecare comună și oraș, sau chiar pe cîmp, troițe, statui, obeliscuri, plăci comemorative, pietre funerare, simple îngrămădiri de bolovani mari de piatră pe care au fost încrustate numele celor morți, ridicate în cinstea eroilor neamului, căzuți la datorie pe cîmpul de onoare.

Majoritatea covârșitoare a acestor monumente au fost ridicate după primul război mondial. Peste 2000 de monumente, obeliscuri și pietre funerare, cinstesc memoria luptătorilor noștri căzuți în anii 1916—1918.¹⁵

Multe din monumentele construite în perioada interbelică sînt simple, lipsite de rafinament artistic, dar așa cum spune unul din scriitorii militari contemporani „fiecare din ele întruchiează dăruirea celor care nu și-au preocupat nici sîngele, nici viața”¹⁶.

Vizitîndu-ne țara, în primăvara anului 1969, Tage Erlander, primul ministru al Suediei, spunea în cadrul conferinței de presă, organizată în ziua de 15 aprilie, următoarele: „e firesc ca toți oamenii din Europa să fie îndatorați poporului român pentru atenția acordată conservării și prezentării monumentelor istorice”¹⁷. Este într-adevăr o trăsătură caracteristică a poporului român, grija față de monumentele care amintesc de zbulciul acestui neam în lupta pentru

⁸ „Legea asupra mormintelor și operelor comemorative de război”, 27 iulie 1940, p. 3.

⁹ Ibidem.

¹⁰ „Cultul eroilor noștri”, anul I, nr. 1, aprilie 1920, pag. 1.

¹¹ „România eroică”, anul VII, nr. 1, ianuarie 1926, pag. 1.

¹² BMMC, fond „Cultul eroilor”, dosar nr. 431, f. 103.

¹³ Vezi proiectele, legile și deciziile ministeriale publicate în „Monitorul Oficial”, nr. 27/1871; 189/1881; 187/1892; 115/1907; 21/1913; 82/1919; 52/1930; 123/1936; 176/1940.

¹⁴ Legea din 27 iulie 1940 a „Așezămîntului național pentru cultul eroilor”, pag. 10.

¹⁵ Cf. Florian Tucă, *In memoriam*, Editura militară, București, 1971, pag. 8.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ „Știința”, anul XXXVIII, nr. 8037 din aprilie 1969, pag. 1.

păstrarea ființei sale naționale, pentru apărarea pământului străbun.

*

La Govora-sat, există și astăzi — grație grijii organelor locale — o troiță din lemn ridicată în memoria celor care au căzut eroic pe câmpul de luptă în campania din 1916—1918. Pentru amintirea aceluiași eroi, se păstrează troița din ciment de la Căzănești de Vlcea, ca și troițele de la Tohanul Vechi, Bran, Dudești etc.

În orașele Pitești, Râmnicu Vlcea, Craiova, Constanța, Ploiești, Iași, Bacău, Botoșani etc. se manifestă o largă preocupare nu numai pentru îngrijirea monumentelor existente, dar și pentru refacerea celor distruse de vreme și construirea altora noi. Comitetul municipal de partid Pitești a restaurat „Statuia independenței” și a reconstituit, după documentarea dată de autorul acestor rânduri, „Poarta eroilor”, monument închinat memoriei celor 20 de ofițeri și 2 300 de militari în termen din Regimentul 4 Argeș, căzuți în luptele din anii 1916—1918.¹⁸

Am întâlnit undeva, în Munții Bucegi, un grup de militari, cu mistrii și bidinele, cu șpaclu și pensulă, reparând interiorul unui modest dar sugestiv mausoleu, în care este depus un sicriu cu oseminte ale vânătorilor de munte căzuți eroic la datorie în vara și toamna anului 1916, și am apreciat gestul lor nobil, ostașesc.

Din păcate însă nu peste tot se vede aceeași preocupare, din partea tuturor organelor competente, de a păstra, dacă nu și de a restaura, monumentele ce amintesc de șirul jertfelor poporului român în decursul secolelor.

Unele monumente au fost distruse cu totul, pe locul unde au fost n-a mai rămas nici o urmă care să amintească celor din prezent și din viitor ce operă de artă a fost acolo și ce simboliza ea. Altele au fost ciuntite, rămânând din ele numai soclul, fără plăcile de bronz pe care au fost încrustate numele eroilor sau cu inscripțiile ciuntite și Capitala noastră oferă exemplul cel mai frapant în acest sens.

În fața Academiei de studii social-politice „Ștefan Gheorghiu”, aproape de intrare, este ridicat un obelisc format din soclu și trei segmente. Pe primul segment sînt săpate în piatră cuvintele: „Primului aviator căzut”, iar mai jos, pe soclu, inscripția „Locotenentului aviator Caranda Gheorghe care la nașterea aviației române a bolezat-o prin sîngele său de erou. 20 iunie 1912”. Dar, ce păcat că aceste cuvinte nu pot fi citite de trecători decît cu foarte mare greutate din cauza mușchiului depus în scurgerea timpului. Obeliscul este neglijat, amenință cu prăbușirea, de jur-împrejur este scrijelit cu obiecte ascuțite, purtînd pe el o serie de nume și inițiale. La încheierea segmentului doi cu trei se văd trei găuri mari. Poate că acolo a fost fixată o placă din bronz pe care era încrustat chipul primului erou al aviației militare românești.

Pe strada Ștefan Furtună la nr. 125—127, vizavi de Spitalul Militar Central, în colțul din stînga clădirii, cei întorși din războiul de independență au immortalizat faptele de vitejie și eroism ale camarazilor lor într-un modest monument, un obelisc zidit din bolovani mari de piatră pe care au scris cea mai firească inscripție: „Eroilor căzuți pe cîmpul de onoare 1877—1878”. Monumentul nu este îngrijit, iar pe timpul cît copacii sînt înfrunziți nu poate fi văzut de nimeni din cauza castanilor, salcîmilor etc. care sînt în fața lui.

În fața aceleiași clădiri, la intrarea principală, a fost cîndva un frumos monument, înfățișînd un soldat pornind la atac, avînd în mîna stîngă drapelul regimentului și în cea dreaptă pușca cu baionetă, simbolizînd vitejia și eroismul soldaților Regimentului 21 infanterie, în războiul din 1916—1918.

Era un monument de o deosebită frumusețe artistică, așa cum se poate vedea din fotografia ce se mai păstrează în arhive. El a fost ridicat prin contribuții benevole ale ostașilor, subofițerilor și ofițerilor întorși din marea încelestare. Acum, pe acel loc, a rămas numai soclul.

La începutul spațiului verde cuprins între Șoseaua Kiseleff și Bulevardul Aviatorilor, a fost ridicat în 1930, cu fața

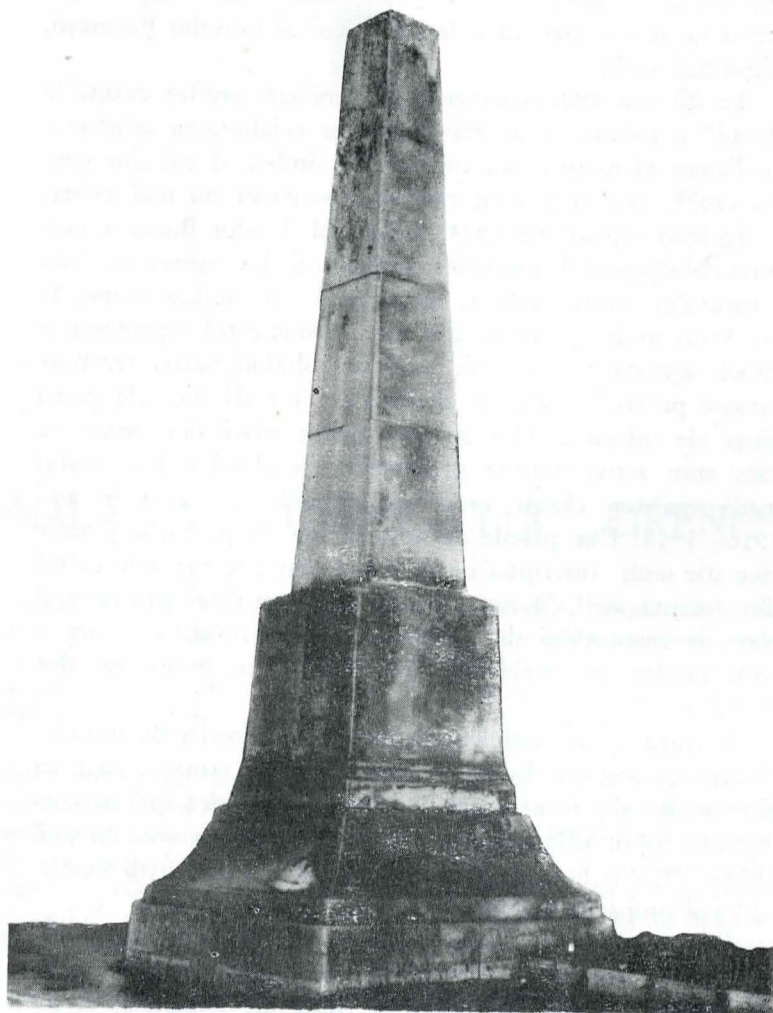

Fig. 4. Obeliscul dedicat „Primului aviator căzut”.

spre Piața Victoriei, un impunător monument din bronz, format din 3 luptători, purtînd pe o targă un camarad căzut în luptă. Operă a aruștilor Ion Jalea și Artur Verona, monumentul constituia un omagiu pe care corpul didactic îl aducea ofițerilor de rezervă, învățătorii și profesorii, morți

Fig. 5. Obelisc dedicat „Eroilor căzuți pe cîmpul de onoare 1877—1978”.

¹⁸ *Istoricul Regimentului Argeș nr. 4, Pitești, 1927, pag. 88.*

în războiul din 1916—1918.¹⁹ În prezent monumentul nu mai există. Îi putem admira frumusețea numai după fotografia ce se mai păstrează într-un ghid al orașului București, ediție mai veche.

La 20 mai 1921 societatea „Mormintele eroilor căzuți în război” a ridicat, în aceeași piață, cu colaborarea arhitectului Ernest Donneaud, un cenotaf, ca simbol al cultului pentru eroi²⁰. Dar nici acest modest monument nu mai există.

În luna septembrie 1924, sculptorul Teodor Burcă a executat Monumentul medicilor militari și l-a așezat în fața Institutului medico-militar, pe strada cu același nume, la nr. 3—5, unde se găsește și acum. Monumentul reprezenta o femeie așezată pe un soclu înalt simbolizând patria recunoscătoare pentru faptele de vitejie ale fiilor săi. Pe cele patru părți ale monumentului au fost prinse plăci din bronz pe care erau scrise numele profesorilor și elevilor Institutului medico-militar căzuți eroic pe câmpul de luptă în anii 1916—1918. Dar plăcile au fost smulse de pe soclu și duse cine știe unde. Inscripția de pe monument este ruptă în colțul din dreapta jos²¹. Dorința și strădania actualilor profesori și elevi ai Institutului de a restaura monumentul, așa cum a fost, rămâne un deziderat, căci plăcile din bronz nu sînt de găsit.

Vulturul de pe soclul de la întretăierea șoselei București—Ploiești cu șoseaua Buftea nu mai există. A rămas și aici, ca și în multe alte locuri, numai soclul pe care sînt incizate denumirea localităților eliberate de soldații din Băneasa în anii 1916—1918 și numele celor 49 de eroi morți pentru neatîrnarea și propășirea patriei.

În anul 1921, un grup de ofițeri în frunte cu generalul de corp de armată în rezervă Gh. Mărdărescu, fost inspector al infanteriei, a luat inițiativa să ridice un monument al infanteriei „care să simbolizeze jertfa și eroismul de care a dat dovadă această armă, alături și ajutată de celelalte arme surori”²².

Monumentul a fost ridicat nu departe de unde începe șoseaua Kiseleff, privită de la Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, acolo unde șoseaua se lărgeste, formînd o mică piață circulară, denumită și „Rondul I”. Aici, în axa unei alei înguste care, traversînd grădina, leagă șoseaua Kiseleff cu bulevardul Aviatorilor și-au avut infanteriștii monumentul armei lor²³.

Cele 6 500 000 lei cît a costat lucrarea au fost date de ofițerii, subofițerii și soldații din infanterie, care au donat timp de 15 ani lună de lună solda lor pe o zi. La 24 aprilie 1934 începe construcția care durează pînă în anul 1936 cînd monumentul a fost dezvelit²⁴.

Operă a sculptorului Ion Jalea, el însuși ofițer de rezervă rănit în război, monumentul reprezenta: grupul soldaților porniți la atac, grupul celor care susțineau atacul și grupul de comandă în jurul drapelului și al ofițerului.

Realizatorii impunătoarei lucrări de artă au preconizat ca „monumentul infanteriei să fie pentru zilele de azi precum și pentru vremurile viitoare, icoană și pildă vie de împlinirea datoriei, de iubire de țară (. . .)”²⁵.

¹⁹ Grigore Ionescu, *București. Ghid istoric și artistic*, București, 1938, pag. 306.

²⁰ „Cultul eroilor noștri”, anul II, nr. 1, ianuarie 1921, pag. 24.

²¹ Idem, anul V, nr. 7—8, octombrie 1924, pag. 11.

²² *Istoricul înfăptuirii monumentului infanteriei 1921—1936*, Impri-
meria națională, București, 1938, pag. 4.

²³ Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 314.

²⁴ *Istoricul înfăptuirii monumentului infanteriei 1921—1936*, Imprimeria
națională, București, 1938, pag. 3—4, 6, 12, 14.

²⁵ Ibidem.

Dar, ca și cele despre care am vorbit mai înainte, nici acest monument nu mai există.

Am stat de vorbă cu sculptorul Ion Jalea și l-am întrebat ce știe despre opera sa. Mi-a mărturisit cu amărăciune că nu știe nimic. Își amintește doar că prin anul 1939 sau 1940 a fost scos, dus pe cheiul Dîmboviței unde a stat aruncat o bucată de vreme, apoi nu mai știe ce s-a făcut cu el. „Probabil — spunea I. Jalea — l-au topit pentru că era făcut dintr-un bronz foarte bun”.

Desigur că monumentul a fost topit, iar bronzului special din care era construit i s-a dat altă întrebuințare. Este de datoria noastră să-l refăcem. Există un istoric al monumentului, iar sculptorul trăiește și este în plină putere de muncă.

Există în București un monument de o rară frumusețe și de o impecabilă execuție artistică, a cărui istorie este deosebit de emoționantă, cunoscut de noi sub denumirea de „Statuia Leu”, dedicat eroilor armatei genului căzuți în lupte în anii 1877—1878, 1912—1913 și 1916—1918.

Monumentul reprezintă pe cei cinci frați Robian din comuna Plenița, județul Dolj: Gheorghe, Ion, Ilie, Petre și Constantin, foști luptători în Războiul pentru independență, în campaniile din anii 1916—1918 (mai puțin primul — Gheorghe — care a luptat numai în 1916—1918).

Am trecut ani de zile prin fața acestui monument și am citit de repetate ori inscripția de pe el, am învățat-o pe de rost, nu numai pentru că era frumos alcătuită, dar și pentru faptul că era încărcată de conținut, avînd „valoare de testament spiritual”²⁶: „Spuneți generațiilor viitoare că noi am făcut suprema jertfă pe câmpurile de bătăie pentru întregirea neamului”²⁷. Dar, tot ce-a fost substanță clocotitoare în această frumoasă frază a fost șters. Cuvintele „pentru întregirea neamului” nu mai există. Se văd numai urmele și în ciuda timpului trecătorul le mai poate descifra.

„Nu există virtute mai mare, mai aleasă, și mai salutară la un popor, decît cultul eroilor săi. Acești eroi formează istoria patriei în lungul șir de generații. România, mai mult ca oricare alte țări datorește înfăptuirea și existența ei sutelor de mii și milioanele de eroi anonimi și de individualități eroice”²⁸. Prin urmare grija pentru a păstra monumentele închinare memoriei eroilor națiunii noastre se impune ca o necesitate obiectivă, reclamată de nevoia de a ne cunoaște și de a ne prețui trecutul istoric, de a repune în valoare tot ceea ce vicisitudinile vremii au distrus.

Amintirea înaintașilor se păstrează nu numai prin documentele de arhivă, prin cărțile și tratatele de istorie, prin lucrările de pictură și muzică, ci și prin operele sculpturale, prin monumentele ce se înalță de fiecare generație în memoria generației trecute. Așadar să păstrăm monumentele istorice, să refăcem pe cele pe cale de a se distruge, să reconstituim pe cele deja distruse, pentru că ele înobilează sufletul generațiilor. Căci, așa cum spunea Secretarul general al Partidului Comunist Român în cuvîntarea ținută cu prilejul împlinirii unei jumătăți de veac de la marea epopă a Mărășeștilor, „ne plecăm cu venerație în fața eroilor națiunii, în fața celor care nu și-au precupețit viața pentru a asigura liniștea și progresul poporului român, care au pus, la timpul lor, o piatră la temelie marelui edificiu pe care îl înălțăm astăzi pe meleagurile României socialiste”²⁹.

²⁶ Florian Tucă, *op. cit.*, p. 254.

²⁷ Cf. Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre*, Ediura pentru literatură, București, 1966, pag. 177.

²⁸ „România eroică”, anul IX, nr. 2/1928, pag. 7.

²⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste*, vol. 2, Editura politică, București, 1968, pag. 465—466.